

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ПСИХОЛОГІЯ СІМ’Ї”
(для бакалаврів)

МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено доцентом кафедри соціальної психології та соціальних технологій, кандидатом психологічних наук *Н. А. Бастун*

Затверджено на засіданні кафедри соціальної психології та соціальних технологій (протокол № 3 від 27.06.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Бастун Н. А. Навчальна програма дисципліни “Психологія сім’ї” (для бакалаврів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 15 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Психологія сім’ї”, вказівки до виконання контрольної роботи, завдання до контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Психологія сім'ї — міждисциплінарний напрямок у психології, що вивчає проблеми шлюбу і сім'ї, включаючи дослідження в галузі соціології, економіки, етнографії, історії, юриспруденції, демографії тощо.

Вперше систематичне вивчення сімейної психології було зроблене наприкінці 20-х — на початку 30-х років ХХ ст. у США. Бурхливе зростання досліджень привело до того, що у 60–70-х роках велися активні дискусії про можливість виокремлення проблем сім'ї в окрему науку. Але оскільки в кожній з наук сім'я розглядалася із власної, особливої точки зору, це питання залишилося відкритим.

Психологічні дослідження сім'ї передбачають вивчення чинників, що впливають на якість шлюбу, цикл розвитку сім'ї, рольову структуру сім'ї, поділ влади між членами родини, подружнє спілкування, установки на шлюб та сім'ю, детермінанти вибору шлюбного партнера, ефективність різних моделей виховання, психологічні особливості батьків та їхніх дітей.

До окремої галузі дослідження належить вивчення процесу і ефективності сімейного консультування та психотерапії. Зібрані дані є підставою для формування різних психологічних програм і рекомендацій, спрямованих на допомогу сім'ї, а також є джерелом розробки наукових принципів підготовки фахівців, які працюють з сім'єю.

Мета курсу “Психологія сім'ї” — ознайомити студентів з основними проблемами сучасної сім'ї, тенденціями розвитку сімейно-шлюбних стосунків, а також із методами вивчення та корекції сімейних проблем.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ПСИХОЛОГІЯ СІМ’Ї”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Сімейні стосунки як проблема психології
1	Психологія сім’ї як розділ психології
2	Психологія подружніх стосунків
3	Психологія сімейного виховання
	Змістовий модуль II. Основи сімейного психологічного консультування
4	Діагностичний інструментарій сімейного психолога
5	Психологічне консультування, психологічна корекція та психотерапія сім’ї
6	Психологічна корекція та психотерапія сім’ї
	Разом годин: 54

ЗМІСТ
дисципліни
“ПСИХОЛОГІЯ СІМ’Ї”

Змістовий модуль I. Сімейні стосунки як проблема психології

Тема 1. Психологія сім’ї як розділ психології

Зміст та завдання психології сім’ї. Розвиток науки про сім’ю. Еволюція сімейно-шлюбних стосунків в історії розвитку суспільства. Шлюб та сім’я. Функції сім’ї. Типологія сімей. Етапи життєдіяльності сім’ї. Психологічне здоров’я сім’ї. Основні проблеми сучасної української сім’ї. Сім’я як поле діяльності соціальних служб.

Література [2; 5; 27; 28; 30]

Тема 2. Психологія подружніх стосунків

Психологічні та соціальні відмінності чоловіків і жінок. Статеворольова соціалізація і підготовка до шлюбу. Кохання як психологічний і соціальний феномен, його різновиди. Соціально-психологічна модель сімейних стосунків. Компоненти психологічної готовності до шлюбу. Мотивація шлюбу. Формування подружньої пари. Фактори

сімейного благополуччя, стадії та кризові періоди шлюбу. Проблеми молодої сім'ї. Види подружньої адаптації. Класифікація подружніх ролей. Генограма сім'ї. Сімейні цінності, традиції та правила. Основні моделі спілкування в сім'ї. Задоволеність шлюбом і подружжя сумісність (психологічний клімат у родині). Психологія сімейного бюджету. Подружні конфлікти. Проблема ревності та подружніх зрад. Насилля в сім'ї. Розлучення як соціально-психологічний феномен. Психологія неповної сім'ї. Психологічні проблеми повторних шлюбів.

Література [2; 4; 7–10; 18; 21; 22; 28]

Тема 3. Психологія сімейного виховання

Роль сім'ї у соціалізації особистості. Основні психолого-педагогічні моделі батьківсько-дитячих стосунків. Ставлення батьків до дитини: визначення, типи, вплив на психічний розвиток. Сім'я і дитина: вікова динаміка стосунків. Прабатьки (бабусі та дідусі) в системі сімейних стосунків. Психологічні проблеми виховання сиблінгів (братів/сестер). Психологічні особливості материнського та батьківського виховання. Сім'я, що має дитину з функціональними обмеженнями.

Література [2; 10; 13; 14; 16; 18; 26; 28]

Змістовий модуль II. Основи сімейного психологічного консультування

Тема 4. Діагностичний інструментарій сімейного психолога

Принципи сімейної психодіагностики. Визначення подружньої сумісності та рівня задоволеності шлюбом. Опитувальник “Підлітки про батьків”. Вимірювання батьківських установок і реакцій за методикою “PARY”. Опитувальник Е. Ейдеміллера та В. Юстицького “Аналіз сімейних стосунків”. Визначення стилю сімейного виховання за методикою Варги—Століна (опитувальник батьківського ставлення). Визначення психологічної атмосфери в родині, опитувальник “Діагностика міжособистісних стосунків” — тест Лірі у модифікації Л. М. Собчик, метод незакінчених речень. Проективна методика “Малюнок родини” та її модифікації.

Література [2; 3; 17; 20; 24; 30]

Тема 5. Психологічне консультування, психологічна корекція та психотерапія сім'ї

Принципи психологічного консультування сім'ї. Дошлюбне сімейне консультування. Консультування з приводу подружніх проблем. Консультування при сексуальних проблемах. Консультування одного з подружжя. Консультування сім'ї з приводу проблем у стосунках з дітьми. Психологічна допомога родинам, які виховують дитину з функціональними обмеженнями. Консультування у ситуації розлучення.

Література [1; 6; 11; 12; 15; 18; 21; 22; 25; 27; 29; 30]

Тема 6. Психологічна корекція та психотерапія сім'ї

Напрямки сімейної психотерапії (структурна модель, модель, заснована на теорії систем М. Боуена, комунікативна модель роботи з сім'єю, стратегічна психотерапія, поведінкова психотерапія сім'ї, транзакційна модель сімейної психотерапії, психотерапевтична модель, що ґрунтується на досвіді). Стадії та техніки сімейної психотерапії.

Література [1; 6; 22; 25; 27; 29; 30]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Номер варіанта контрольної роботи студент обирає за останньою цифрою номера своєї залікової книжки (див. таблицю).

Остання цифра номера залікової книжки студента	Номер варіанта контрольної роботи
0; 1	1
2; 3	2
4; 5	3
6; 7	4
8; 9	5

ЗАВДАННЯ ДО КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Варіант 1

Завдання 1. *Виберіть правильну відповідь.*

Найпоширенішою моделлю сім'ї в Україні є:

- а) розгалужена;
- б) неповна;
- в) нуклеарна;
- г) інше.

Завдання 2. *Розкрийте наступну проблему.*

Особливості батьківсько-дитячих стосунків від найдавніших часів до сьогодення.

Завдання 3. *Опишіть фактори і умови сімейного благополуччя.*

Завдання 4. *Психодіагностика сім'ї.*

На прикладі однієї сім'ї визначте тип батьківського ставлення до дитини за методикою Варги—Століна (опитувальник батьківського ставлення).

Завдання 5. *Психологічна консультація.*

До психолога звернулася Ольга Д. з наступною проблемою. Опишіть Ваші дії.

“У мене дуже ревнивий чоловік. Я, навіть коли йду до магазину, повинна розповісти йому, де була, що робила і скільки часу на це витратила. Я людина весела, комунікабельна, люблю жарти і розумію їх, а чоловік вважає, що я фліртую. Що мені робити?”

Варіант 2

Завдання 1. *Виберіть правильну відповідь.*

Вивчення структури сім'ї можливе через:

- а) виявлення статусу індивідів, які її складають;
- б) аналіз міжособистісних стосунків в сім'ї;
- в) виявлення кількісного складу групи;
- г) виявлення індивідуального складу групи;
- д) інше.

Завдання 2. *Розкрийте наступну проблему.*

Вплив самооцінки та рівня домагань на образ майбутнього супутника життя.

Завдання 3. *Охарактеризуйте батьківські стосунки в багатодітній сім'ї і в сім'ї з єдиною дитиною.*

Завдання 4. *Психодіагностика сім'ї.*

На прикладі однієї сім'ї визначте тип сімейного виховання за опитувальником Е. Ейдеміллера та В. Юстицького “Аналіз сімейних стосунків”.

Завдання 5. *Психологічна консультація.*

До психолога звернулася Наталія Т. з наступною проблемою. Опишіть Ваші дії.

“Ми з чоловіком розлучені, доньці — 17 років, вона проживає зі мною. Останнім часом донька стала некерованою — нашої думки не дослухається, дорослі для неї не є авторитетами. З'явилися дивні друзі, вдома — щодня сварки. Як на неї вплинути?”

Варіант 3

Завдання 1. *Виберіть правильну відповідь.*

Функціями дошлюбного періоду є:

- а) накопичення спільних вражень та переживань;
- б) знайомство один з одним;
- в) прогнозування та проектування сімейного життя;
- г) інше.

Завдання 2. *Розкрийте наступну проблему.*

Фактори і умови сімейного благополуччя.

Завдання 3. *Охарактеризуйте основні підходи до сімейного консультиування.*

Завдання 4. *Психодіагностика сім'ї.*

На прикладі однієї сім'ї визначте батьківські установки і реакції за методикою "PARY".

Завдання 5. *Психологічна консультація.*

До психолога звернулася Ксенія С. з наступною проблемою. Опишіть Ваші дії.

"У нас двоє дітей: 4 і 1,5 року. Я зібралася виходити на роботу і зраділа, що нарешті скінчилися безсонні ночі і пусте сидіння вдома. Але тут чоловік сказав, що хоче третю дитину, до того ж негайно, щоб не було великої різниці у віці між дітьми. Я в паніці, бо не можу більше сидіти вдома! Я втомилася! Але і конфліктувати з чоловіком боюся – він дуже владний, впертий та запальний. Що робити?"

Варіант 4

Завдання 1. *Виберіть правильну відповідь.*

У щасливих сім'ях подружжя найчастіше поєднує:

- а) взаємна любов до дітей;
- б) розуміння того, що шлюб є святим;
- в) дружба;
- г) інше.

Завдання 2. *Розкрийте наступну проблему.*

Зміна структури і функцій сім'ї у зв'язку із народженням дитини .

Завдання 3. *Охарактеризуйте мотиви розлучень чоловіків і жінок.*

Завдання 4. *Психодіагностика сім'ї.*

На прикладі однієї сім'ї визначте особливості батьківсько-дитячих стосунків за методикою "Малюнок сім'ї".

Завдання 5. Психологічна консультація.

До психолога звернулася Тамара А. з наступною проблемою. Опишіть Ваші дії.

“Мені 15 років. Я веду щоденник, де описую свої потаємні думки і переживання. Мені це потрібно, бо я не вмію стримувати свої емоції. Мама знає цю мою особливість і весь час полює за цим щоденником. Я вже втомилася його переховувати”.

Варіант 5

Завдання 1. Виберіть правильну відповідь.

Основними підсистемами сім'ї є:

- а) прабатьки;
- б) батьки;
- в) сиблінги;
- г) інше.

Завдання 2. Розкрийте наступну проблему.

Сучасне батьківство: стереотипи і нові тенденції.

Завдання 3. Охарактеризуйте особливості подружніх стосунків у сім'ях, які виховують дитину з функціональними обмеженнями.

Завдання 4. Психодіагностика сім'ї.

Підготуйте програму дослідження подружньої пари. За допомогою обраних методик проведіть діагностику подружжя.

Завдання 5. Психологічна консультація.

До психолога звернулася Оксана П. з наступною проблемою. Опишіть Ваші дії.

“Наші стосунки з моїм теперішнім громадянським чоловіком починалися бурхливо. Ми разом уже 3 роки і мені здається, що він мене розлюбив. Проте коли я намагаюся говорити з ним на цю тему, він стає роздратованим. Що мені робити?”

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Зміст та завдання психології сім'ї.
2. Розвиток науки про сім'ю.
3. Еволюція сімейно-шлюбних стосунків в історії розвитку суспільства.
4. Особливості батьківсько-дитячих стосунків від найдавніших часів до сьогодення
5. Шлюб та сім'я.
6. Функції сім'ї.
7. Типологія сімей.
8. Етапи життєдіяльності сім'ї.
9. Психологічне здоров'я сім'ї.
10. Основні проблеми сучасної української сім'ї.
11. Сім'я як об'єкт соціальних служб для молоді.
12. Соціально-психологічні відмінності чоловіків та жінок.
13. Особливості дошлюбних уявлень молоді.
14. Статеворольова соціалізація і підготовка до шлюбу.
15. Проблеми статевого виховання дітей та підлітків.
16. Основні психологічні критерії кохання.
17. Різновиди кохання.
18. Соціально-психологічна модель сімейних стосунків.
19. Компоненти психологічної готовності до шлюбу.
20. Мотивація шлюбу.
21. Формування подружньої пари.
22. Вплив самооцінки та рівня домагань на образ майбутнього супутника життя.
23. Теорії вибору шлюбного партнера.
24. Психогігієна інтимних стосунків.
25. Психологія сексуальності. Психосексуальні дисгармонії у шлюбі.
26. Репродуктивні установки і сімейні стосунки.
27. Фактори сімейного благополуччя, стадії та кризові періоди шлюбу.
28. Проблеми молоді сім'ї.
29. Види подружньої адаптації.
30. Класифікація подружніх ролей.
31. Генограма сім'ї.
32. Сімейні цінності, традиції та правила.
33. Основні моделі спілкування в сім'ї.

34. Задоволеність шлюбом і подружжя сумісність (соціально-психологічний клімат у родині).
35. Психологія сімейного бюджету.
36. Формування материнської позиції в період вагітності.
37. Зміна структури і функцій сім'ї у зв'язку із народженням дитини.
38. Відмінності материнського та батьківського ставлення до дитини.
39. Батьківські стосунки в багатодітній сім'ї.
40. Особливості стосунків у сім'ї з єдиною дитиною.
41. Особливості подружніх стосунків у сім'ях, які виховують дитину з функціональними обмеженнями.
42. Сучасне батьківство: стереотипи і нові тенденції.
43. Сімейні конфлікти: види, джерела, наслідки.
44. Типологія проблемних сімей.
45. Психологія прийомних батьків.
46. Психологія мачухи і вітчима.
47. Поняття усвідомленого батьківства.
48. Проблеми сімейного спілкування.
49. Подружні конфлікти.
50. Проблема ревності та подружніх зрад.
51. Насилля в сім'ї.
52. Причини і мотиви позашлюбних стосунків.
53. Розлучення як соціально-психологічний феномен.
54. Мотиви розлучень чоловіків і жінок.
55. Психологія неповної сім'ї.
56. Психологічні проблеми повторних шлюбів.
57. Роль сім'ї у соціалізації особистості.
58. Основні психолого-педагогічні моделі батьківсько-дитячих стосунків.
59. Ставлення батьків до дитини: визначення, типи, вплив на психічний розвиток.
60. Сім'я і дитина: вікова динаміка стосунків.
61. Прабатьки (бабусі та дідусі) в системі сімейних стосунків.
62. Психологічні проблеми виховання сиблінгів (братів / сестер).
63. Психологічні особливості материнського та батьківського виховання.
64. Сім'я дитини з функціональними обмеженнями.
65. Принципи сімейної психодіагностики.

66. Визначення подружньої сумісності та рівня задоволеності шлюбом.
67. Опитувальник “Підлітки про батьків”.
68. Вимірювання батьківських установок і реакцій за методикою “PARY”.
69. Опитувальник Е. Ейдемільера та В. Юстицького “Аналіз сімейних стосунків”.
70. Визначення стилю сімейного виховання за методикою Варги–Століна (опитувальник батьківського ставлення).
71. Визначення психологічної атмосфери в родині (опитувальник інтерперсонального діагнозу, опитувальник “Діагностика міжособистісних стосунків” – тест Лірі у модифікації Л. М. Собчик, метод незакінчених речень).
72. Проективна методика “Малюнок родини” та її модифікації.
73. Принципи психологічного консультування сім’ї.
74. Основні підходи до сімейного консультування
75. Дошлюбне сімейне консультування.
76. Консультування з приводу подружніх проблем.
77. Консультування при сексуальних проблемах.
78. Консультування одного з подружжя.
79. Консультування сім’ї з приводу проблем у стосунках з дітьми.
80. Психологічна допомога родинам, які виховують дитину з функціональними обмеженнями.
81. Консультування у ситуації розлучення.
82. Напрямки сімейної психотерапії.
83. Структурна модель сімейної психотерапії.
84. Модель сімейної психотерапії, заснована на теорії систем М. Боуена.
85. Комунікативна модель роботи з сім’єю.
86. Стратегічна сімейна психотерапія.
87. Поведінкова психотерапія сім’ї.
88. Трансакційна модель сімейної психотерапії.
89. Психотерапевтична модель, що ґрунтується на досвіді.
90. Стадії та техніки сімейної психотерапії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Алешина Ю.* Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. — М.: Класс, 2004. — 98 с.
2. *Андреева Т. В.* Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004. — 244 с.
3. *Архиреева Т. В.* Методика измерения родительских установок и реакций // *Вопр. психологии.* — 2002. — № 5. — С. 144–153
4. *Говорун Т., Кікінеджи О.* Стаття та сексуальність: психологічний ракурс: Навч. посіб. — Тернопіль: Навч. книга. — Богдан, 1999. — 384 с.
5. *Демина Л. Д., Ральникова И. А.* Психологическое здоровье и защитные механизмы личности: Учеб. пособие. — М.: Изд-во Алтайского государственного университета. — 123 с.
6. *Елизаров А. Н.* Основы индивидуального и семейного психологического консультирования: Учеб. пособие. — М.: “Ось-89”, 2003. — 336 с.
7. *Еникеева Д. Д.* Сексуальная жизнь женщины. — М.: АСТ-ПРЕСС, 1998. — 720 с.
8. *Еникеева Д. Д.* Сексуальная жизнь мужчины. — М.: АСТ-ПРЕСС, 1998. — 720 с.
9. *Искрин В. И.* Диалектика полов. — СПб., 2001. — 207 с.
10. *Келли Г.* Основы современной сексологии. — СПб.: Питер, 2000. — 896 с.
11. *Кемплер У.* Основы семейной гештальттерапии / Пер. с англ. И. Никифоровой. — СПб.: “Изд-во Пирожкова”, 2001. — 224 с.
12. *Кочюнас Р.* Основы психологического консультирования. — М.: Академ. проект, 1999. — 240 с.
13. *Крайг Г., Бокум Д.* Психология развития. — СПб.: Питер, 2008. — 992 с.
14. *Ле Шан.* Когда ваш ребенок сводит вас с ума. — М.: Прайм-Еврознак, 2005. — 55 с.
15. *Немов Р. С.* Основы психологического консультирования: Учеб. для студ. педагог. вузов. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. — 394 с.
16. *Осорина М. В.* Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. — СПб.: Питер, 2000. — 288 с.

17. *Психологические тесты* / Сост. С. Касьянов. — М.: Изд-во Эксмо, 2006. — 608 с.
18. *Психология семейных отношений с основами семейного консультирования* / Под ред. Е. Г. Силяева. — М.: Издат. центр “Академия”, 2002. — 312 с.
19. *Пэпп П.* Семейная психотерапия и ее парадоксы / Пер. с англ. В. П. Чурсина. — М.: Независимая фирма “Класс”, 1998. — 288 с.
20. *Рогов Е. И.* Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. — Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. — 480 с.
21. *Сатир В.* Вы и ваша семья: Руководство по личностному росту: Пер. с англ. — М.: Апрель-Пресс, 2000. — 320 с.
22. *Сатир В.* Как строить себя и свою семью: Пер. с англ.: Улучшен. изд. — М.: Педагогика-Пресс, 1992. — 192 с.
23. *Семейная терапия. Концепции и методы* / Пер. с англ. О. Очкур, А. Шишко. — М.: Изд-во Эксмо, 2004. — 960 с.
24. *Собчик Л.* Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики. — СПб.: Речь, 2005. — 624 с.
25. *Урден М.* Основы семейной психотерапии. — 4-е международное изд. — СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. — 256 с.
26. *Филиппова Г. Г.* Психология материнства: Учеб. пособие. — М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. — 240 с.
27. *Хеллингер Б.* Порядки любви. Разрешение семейно-системных конфликтов и противоречий. — М.: Изд-во Института психотерапии, 2003. — 400 с.
28. *Шнейдер Л. Б.* Семейная психология: Учеб. пособие для вузов. — 2-е изд. — М.: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006. — 768 с.
29. *Эволюция психотерапии: Том 1 “Семейный портрет в интерьере: семейная терапия”* / Пер. с англ. Т. К. Кругловой. — М.: Независимая фирма “Класс”, 1998. — 304 с.
30. *Эйдемиллер Э. Г. Юстицкис В.* Психология и психотерапия семьи. — СПб.: Питер, 2007. — 656 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Психологія сім’ї”	4
Зміст дисципліни “Психологія сім’ї”	4
Вказівки до виконання контрольної роботи.....	6
Завдання до контрольних робіт.....	6
Питання для самоконтролю.....	10
Список літератури.....	13

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *С. Г. Рогузько*
Комп’ютерне верстання *А. А. Кучерук*

Зам. № ВКЦ-4314

Формат 60×84/16. Папір офсетний.

Друк ротатійний трафаретний.

Наклад 30 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру

суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008